

Εισήγηση του Λεωνίδα Νικολόπουλου, Εισαγγελέα Εφετών, με θέμα:
«Οι ελαφρυντικές περιστάσεις μετά την ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα»

Σε επίπεδο αλλαγών σε σχέση με την προϊσχύσασα διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ, το ισχύον άρθρο μετέβαλε τις περιστάσεις των περ. α και ε, όπως αναλύονται παρακάτω:

Ο υπαίτιος έζησε σύννομα έως το χρόνο που έγινε το έγκλημα. Η περ. α του άρθρου 84 παρ. 2 ΠΚ αποτελεί τη μετεξέλιξη της ελαφρυντικής περίπτωσης του «πρότερου έντιμου βίου». Απομακρυνόμενη από την προηγούμενη διατύπωση, η οποία έκανε λόγο για υπαίτιο που «έζησε έως το χρόνο που έγινε το έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή». Πλέον ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει ζήσει σύννομα, ενώ διευκρινίζεται ρητά ότι η προηγούμενη καταδίκη σε ελαφρό πλημμέλημα δεν αποκλείει αυτόματα τη χορήγηση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης, θέση που γινόταν δεκτή και υπό το προηγούμενο καθεστώς. Η μεταρρύθμιση κινείται προς την ορθή κατεύθυνση, καθώς πλέον αποφεύγεται η αναγωγή σε πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, λόγω της έλλειψης θέσεων κοινής αποδοχής ως προς αυτό. Τα ζητήματα που γεννώνται, ωστόσο, από τη νέα διάταξη είναι α) αφενός σε τι συνίσταται ο «σύννομος βίος», β) αφετέρου πως προσδιορίζεται η έννοια του «ελαφρού πλημμελήματος».

Ως προς το πρώτο ζήτημα είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι η έννοια του «σύννομου βίου» είναι σαφώς στενότερη του «έντιμου βίου» και συνεπώς η ισχύουσα διάταξη είναι ευμενέστερη της αντίστοιχης του προϊσχύσαντος

δικαίου. Τούτο διότι, αφενός ο σύννομος βίος αναφέρεται αμιγώς στην αξιολόγηση της σχέσης του κατηγορούμενου με την έννομη τάξη, ενώ ο έντιμος βίος περιλαμβάνει ως έννοια και αξιολογικά στοιχεία ηθικού τύπου σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, με τη νομολογία μάλιστα να απαιτεί θετική επωφελή δράση για την κοινωνία, χωρίς να αρκεί η μέχρι τότε συνηθισμένη ανθρώπινη συμπεριφορά, με τη δημιουργία οικογένειας και την άσκηση επαγγέλματος προς βιοπορισμό. Με άλλα λόγια, για τη διάγνωση του σύννομου βίου απαιτούνται αποκλειστικά εμπειρικά και αντικειμενικά μετρήσιμα στοιχεία για τη σχέση του κατηγορούμενου με το νόμο, ενώ στην αξιολόγηση του έντιμου βίου μπορούν να εμφιλοχωρούν αόριστες και αξιολογικές έννοιες που ερμηνεύονται με υποκειμενικά κριτήρια και οδηγούν σε διαφοροποιημένες κρίσεις που ενδέχεται να διέπονται από αντιλήψεις και στερεότυπα, ανάλογα με το κριτήριο του κάθε κρίνοντος. Όπως εύστοχα σημειώνεται στην αιτιολογική έκθεση ΠΚ «είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το Σύνταγμα (αρθ. 9 παρ. 1 εδ. β) «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή». Έτσι, «σύννομος» μπορεί να θεωρηθεί ο βίος ενός ατόμου όταν αυτό στη διάρκεια του χρόνου σέβεται τα έννομα αγαθά και συμμορφώνεται με τις επιταγές του νόμου, ώστε το έγκλημα που έχει τελέσει να εμφανίζεται ως μοναδική παραφωνία, κάτι που κανένας δεν περίμενε από το συγκεκριμένο δράστη, όντας αδιάφορο για τη διάγνωση του σύννομου βίου αν ο κατηγορούμενος είναι άθεος, άνεργος ή «συχνάζει σε κακόφημα μέρη» ή είναι «θαμώνας του καζίνο», καθώς τα στοιχεία αυτά δεν σηματοδοτούν παραβίαση επιτακτικού κανόνα δικαίου από μέρους του κατηγορούμενου.

Αρκεί, λοιπόν, ο συνήθης βίος, εφόσον ο κατηγορούμενος επικαλείται τη συμμόρφωσή του στις επιταγές της έννομης τάξης που προκύπτει από την απουσία παράνομης και συγκεκριμένα αξιόποινης συμπεριφοράς.

Σοβαρά ερμηνευτικά ζητήματα δημιουργούνται ως προς το κατά πόσο είναι δυνατόν να αναγνωριστεί πρότερος σύννομος βίος στην περίπτωση των διαρκών και των κατ' εξακολούθηση τελούμενων εγκλημάτων. Σχετικά με τα πρώτα, θα πρέπει να αναχθεί κανείς στη ζωή του δράστη μέχρι το χρονικό εκείνο σημείο πριν την έναρξη τέλεσης του διαρκούς εγκλήματος. Αν αυτό είναι ικανό, αρκετά μεγάλο, ώστε να αποτελέσει τη βάση της αναγνώρισης του προτέρου σύννομου βίου, τότε θα πρέπει να γίνεται δεκτή η ελαφρυντική περίπτωση. Αν, όμως, το έγκλημα έχει τόσο μεγάλη διάρκεια, ώστε να καλύπτει σχεδόν το σύνολο της ζωής του δράστη, τότε η παραδοχή του θα πρέπει να αποκλείεται. Όσον αφορά τα κατ' εξακολούθηση εγκλήματα, η θεώρηση θα πρέπει να είναι αντίστοιχη, παρά το χαρακτήρα του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος ως μορφή αληθινής πραγματικής ομοειδούς συρροής και τη διατήρηση της αυτοτέλειας των επιμέρους πράξεων. Έτσι, αν τελούνται π.χ. τρεις κλοπές σε χρονικό διάστημα 1 μήνα, δεν θα πρέπει να αποκλείεται η αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης, αν το διάστημα που απομένει πριν την τέλεση των επιμέρους πράξεων είναι ευρύ ώστε να αξιολογηθεί ο σύννομος βίος του δράστη.

Προσπαθώντας να εντοπίσουμε τα στοιχεία που σηματοδοτούν το σύννομο βίο, σε πρώτο επίπεδο το λευκό ποινικό μητρώο του κατηγορούμενου αποτελεί ένα από τα βασικά για την αξιολόγηση της κρίσης του δικαστηρίου. Το στοιχείο αυτό θα πρέπει να δεχθούμε ότι

αποτελεί αρχική ένδειξη για τη θεμελίωση της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, στο βαθμό που εν προκύπτουν άλλα στοιχεία που μπορούν να αναιρέσουν το σύννομο βίο του κατηγορουμένου. Σημειώνεται ότι πάγια γίνεται δεκτό από το Ακυρωτικό μας, ότι το δικαστήριο της ουσίας που απορρίπτει αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορούμενου για αναγνώριση του ελαφρυντικού του πρότερου σύννομου βίου θα πρέπει να εκθέτει αρνητικά περιστατικά που να δικαιολογούν τη μη συνδρομή της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, διαφορετικά η σχετική κρίση είναι ανατιολόγητη.

Η ύπαρξη του λευκού ποινικού μητρώου του κατηγορούμενου, ωστόσο, δε συνεπάγεται αυτόματα την αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης της συνδρομής του σύννομου βίου του. αρχικά, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο νομοθέτης ζητά με τη νέα διατύπωση του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α ΠΚ βίο που να είναι σύμφωνος με τους νόμους στο σύνολό τους και όχι μόνο στο πεδίο του ποινικού νόμου. Δηλαδή απαιτεί αξιολόγηση της προηγούμενης ζωής του κατηγορούμενου και της σχέσης του με την έννομη τάξη σε όλες τις εκφάνσεις της, η οποία περιορίζει τον έλεγχο μόνο σε επίπεδο τέλεσης αξιόποινης πράξης: «όταν δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη ή έχει καταδικαστεί για ελαφρό πλημμέλημα, είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το Σύνταγμα (αρθ. 9 παρ. 1 εδ. β΄) «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή. Τούτο σημαίνει ότι, εάν προκύπτει ότι ο κατηγορούμενος αποδεδειγμένα παραβαίνει αυξημένης απαξίας απαγορευτικές ή επιτακτικές διατάξεις του νόμου σε όλο το εύρος των πεδίων του, τότε θα μπορούσε να αξιολογηθεί ως μη σύννομος ο βίος

του. Ωστόσο, στο σημείο αυτό χρειάζεται η εξής διευκρίνιση: η διάγνωση των παραβάσεων του κατηγορουμένου θα πρέπει να είναι πλήρης και αδιαμφισβήτητη, ενώ βασικό ερμηνευτικό εργαλείο για την τελική κρίση είναι η αρχή της αναλογικότητας. Ουσιαστικά με τη νέα ρύθμιση, το βάρος απόδειξης της μη σύννομης ζωής του δράστη μετατοπίζεται στο δικαστήριο, καθώς το λευκό ποινικό μητρώο λειτουργεί ως τεκμήριο ύπαρξης σύννομης δράσης του κατηγορουμένου. Η θέση ότι δεν αρκεί το λευκό ποινικό μητρώο για τη χορήγηση της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου σύννομου βίου γίνεται δεκτή υπό το ισχύον νομοθετικό καθεστώς και από τη νομολογία (ΑΠ 263/2020): «Επομένως κριτήριο για τη συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α του Ν.Π.Κ. είναι σύννομη ζωή του υπαιτίου, που υπάρχει όταν αυτός δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη παραβιάζοντας επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου και, πάντως, το λευκό ποινικό μητρώο δεν αποτελεί το μόνο αποδεικτικό στοιχείο για την κατάφαση της συνδρομής της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, του δικαστή δυνάμενου να κρίνει στο πλαίσιο που ορίζεται από το άρθρο 17 του ΚΠΔ».

Όσον αφορά το στοιχείο του ελαφρού πλημμελήματος, σε αυτό μπορούν να ενταχθούν κατά κανόνα όλα τα πλημμελήματα από αμέλεια, καθώς και πλημμελήματα από δόλο με χαμηλή απαξία. Η κρίση περί του «ελαφρού» ή μη χαρακτήρα του πλημμελήματος θα πρέπει να γίνεται σε επίπεδο αφηρημένης αξιολόγησης και όχι στη βάση της επιβληθείσας ποινής. Τούτο διότι στην αντίθετη περίπτωση θα οδηγούμασταν στο άτοπο να αξιολογείται

ως σύννομος ο βίος για λόγους που δεν έχουν σχέση με την απαξία του εγκλήματος, αλλά με την επιμέτρηση αυτού.

Αυτονόητα, η βαρύτητα ή οι συνθήκες τέλεσης της πράξης για την οποία δικάζεται ο κατηγορούμενος δεν αποτελούν στοιχεία που μπορούν να αξιολογηθούν από το δικαστήριο για την κρίση του επί της ελαφρυντικής περιστασης του σύννομου βίου. Τούτο διότι η κρίση αυτή ενέχει ανεπίτρεπτα στοιχεία διπλής αξιολόγησης, ενώ, περαιτέρω, έρχεται σε σύγκρουση με την αρχή της ισότητας: ο Ποινικός Κώδικας στις διατάξεις των άρθρων 83 και 84 δεν εξαιρεί την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων από κανένα έγκλημα, ως εκ τούτου και την αντίστοιχη μείωση της ποινής.

Νομολογιακά κρίθηκε με την ΑΠ1466/2019 ότι με τη νέα διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 α ΠΚ που προβλέπει το σύννομο βίο του κατηγορούμενου είναι ευμενέστερη της προϊσχύσασας και τυγχάνει εφαρμογής δυνάμει του άρθρου 2 του Ποινικού Κώδικα. Με τη συγκεκριμένη απόφαση του ΑΠ κρίθηκε ότι « κριτήριο επομένως για τη συνδρομή της ελαφρυντικής αυτής περιστασης είναι η σύννομη ζωή του υπαίτιου, που υπάρχει όταν αυτός δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη, παραβιάζοντας επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου, του λευκού ποινικού μητρώου μη όντος του μόνου αποδεικτικού στοιχείου για την κατάφαση της περιστασης αυτής, του δικαστού δυνάμενου να κρίνει στα πλαίσια που ορίζονται από το άρθρο 17 του ΚΠΔ. Εν όψει των ανωτέρω, η διάταξη αυτή (84 παρ. 2^α) του ισχύοντος από 1/7/2019 ΠΚ είναι ευμενέστερη της αντίστοιχης προϊσχύσασας διάταξης, που όριζε ότι η υπό στοιχείο α' ελαφρυντική περίσταση συνίσταται στο «ότι ο υπαίτιος έζησε ως το χρόνο που έγινε το

έγκλημα έντιμη, ατομική, οικογενειακή, επαγγελματική και γενικά κοινωνική ζωή», αφού με τη νέα διάταξη διευρύνεται η δυνατότητα αναγνώρισης της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης, καθόσον υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης κριτήριο της «νόμιμης» ζωής έναντι του απροσδιόριστου κριτηρίου της «έντιμης» ζωής, που απαιτούνταν από την προϊσχύσασα διάταξη και δεν ελέγχεται πλέον η κατά το Σύνταγμα «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή ζωή του υπαιτίου». Η θέση αυτή του Ακυρωτικού μας για την προσέγγιση του σύννομου βίου φαίνεται να παγιώνεται, όπως προκύπτει και από την έκδοση των ΑΠ 639/2020, ΑΠ 319/2020, ΑΠ 263/2020, ΑΠ 95/2020, ΑΠ 23/2020, ΑΠ 21/2020, ΑΠ 620/2020, ΑΠ 1555/2019, Πράξη & Λόγος του Ποινικού Δικαίου, 2019, 575 επ., ΑΠ 1663/2019, Αρμ 2019, 1062, με σημείωση Κοσμάτου Κ., σελ. 1064, 1670/2019, ΑΠ 1713/2019, ΑΠ1724/2019, ΑΠ 1759/2019, ΑΠ 1776/2019, ΑΠ 1804/2019, ΑΠ 1805/2019, ΑΠ 1887/2019, ΑΠ 1893/2019, ΑΠ 1973/2019 ΠεντΕφΘρακ 312/2019.

Επιπλέον, έχει κριθεί υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς ότι η παραδοχή της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου σύννομου (έντιμου) βίου δεν προκαλεί αντίφαση και είναι απολύτως συμβατή: α) με τη συνδρομή του δόλου του κατηγορουμένου (ΑΠ 465/2006 ΠΛογ 2006, 392), β) με την παραδοχή ότι ο κατηγορούμενος τέλεσε τις αξιόποινες πράξεις κατ' επάγγελμα (ΑΠ 76/ 2007 ΠοινΔικ 2007, 805, ΑΠ 384/2007 ΠοινΔικ 2007, 1262), γ) με την απόρριψη αιτήματος του κατηγορουμένου για την αναστολή εκτέλεσης της ποινής (ΑΠ 218/2003 ΠΛογ 2003, 227, ΑΠ 337/2003 ΠΛογ 2003, 295, ΠοινΔικ 2003, 852 = ΠοινΧρ 2003, 1000).

Πλέον είναι πολύ δύσκολη η απόρριψη ως αόριστου του αυτοτελούς ισχυρισμού του κατηγορουμένου για αναγνώριση στο πρόσωπό του της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου σύννομου βίου, καθώς αρκεί η επίκληση του λευκού ποινικού του μητρώου. Ο κατηγορούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να αποδείξει αρνητικά τη μη παραβίαση επιτακτικών κανόνων του δικαίου, αλλά το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να διερευνήσει την ύπαρξη γεγονότων που μαρτυρούν τη μη σύννομη ζωή του.

Ο Άρειος Πάγος σε πολλές περιπτώσεις έκρινε ότι το δικαστήριο της ουσίας που απέρριψε αυτοτελή ισχυρισμό του κατηγορουμένου για αναγνώριση του ελαφρυντικού του προτέρου έντιμου (σύννομου πλέον) βίου δεν εκθέτει αρνητικά περιστατικά που να δικαιολογούν τη μη συνδρομή της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, παρά το γεγονός ότι ο ισχυρισμός που προβλήθηκε παραδεκτά από τον κατηγορούμενο ήταν σαφής και ορισμένος.

Ο κατηγορούμενος συμπεριφέρθηκε καλά για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του, ακόμα και κατά την κράτησή του. Η τελευταία ελαφρυντική περίπτωση της παρ. 2 του άρθρου 84 ΠΚ αναφέρεται στη θετική αξιολόγηση της συμπεριφοράς του δράστη για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την τέλεση της πράξης. Η πρακτική σημασία της ελαφρυντικής αυτής περίπτωσης λαμβάνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένης της αργής απονομής της ποινικής δικαιοσύνης της χώρας μας, καθώς από την τέλεση του εγκλήματος μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης παρέρχεται συνήθως το «μεγάλο χρονικό διάστημα», που απαιτεί η συγκεκριμένη διάταξη. Επιπλέον, στο βαθμό που η διάταξη αυτή είναι

σύστοιχη αυτής του πρότερου σύννομου βίου, καθώς ο δράστης επανέρχεται σε αυτόν, μετά την τέλεση της αξιόποινης πράξης, η αλλαγή που επήλθε στη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 περ. α' ΠΚ, δεν μπορεί παρά να επηρεάζει και τον τρόπο ερμηνείας της αντίστοιχης για τη μεταγενέστερη καλή συμπεριφορά. Ειδικότερα, μέχρι τη θέση σε ισχύ του παρόντος Κώδικα, γινόταν δεκτό ότι για τον προσδιορισμό της «καλής συμπεριφοράς» δεν αρκεί η αρνητική (παθητική / μη κακή) στάση) αναφορά ότι ο κατηγορούμενος δεν τέλεσε άλλες αξιόποινες πράξεις ή είχε μια συνήθη συμπεριφορά (ΑΠ 989/2019, ΑΠ 723/2017, ΑΠ 1356/2016), αλλά απαιτείται κυρίως η θετική αναφορά συγκεκριμένων περιστατικών από τα οποία να προκύπτει η καλή συμπεριφορά (ΑΠ 290/2016, ΑΠ 797/2009 ΠοινΔικ 2009, 1352, ΑΠ 1099/2004 ΠΛογ 2004, 1365). Η θέση αυτή βρισκόταν σε πλήρη αντιστοιχία με τη θεώρηση της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου (τότε) βίου για θετικά επωφελή δράση του κατηγορούμενου. Πλέον, στο βαθμό που η διάταξη αυτή αρκείται στο σύννομο βίο, απαλλαγμένη από τις υπερβολικές απαιτήσεις για πέρα από τη συνήθη πορεία των πραγμάτων δράση του κατηγορούμενου, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η μετά την τέλεση της πράξης συμμόρφωση προς τα έννομα αγαθά και τις επιταγές του κράτους είναι αρκετή για να στοιχειοθετήσει την έννοια της μεταγενέστερης καλής συμπεριφοράς. Υπό την προϋπόθεση, φυσικά, ότι παρήλθε επαρκές χρονικό διάστημα, ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγησή της. Να σημειωθεί ότι η απόρριψη της ελαφρυντικής περίπτωσης με την αιτιολογία ότι η συμπεριφορά του κατηγορουμένου μετά την τέλεση της πράξης ήταν καλή, χωρίς αυτό να είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησής του, αλλά

οφείλεται στην εκκρεμότητα της αναμενόμενης δικαστικής κρίσης (βλ. έτσι, όμως ΑΠ 1150/2018), είναι πρόδηλα εσφαλμένη, διότι καταργεί την ίδια λειτουργία της ελαφρυντικής περίπτωσης.

Πλέον, στην ισχύουσα διάταξη διευκρινίζεται ρητά ότι είναι δυνατή η αναγνώριση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης ακόμη και αν ο κατηγορούμενος τελεί υπό καθεστώς κράτησης. Η θέση αυτή γινόταν μεν δεκτή από τη θεωρία, ωστόσο η νομολογία, με κάποιες εξαιρέσεις, δεν έκανε δεκτή μια τέτοια θεώρηση, αφού η καλή συμπεριφορά εντός του σωφρονιστικού καταστήματος κρίνεται ως «αποτέλεσμα υποχρεωτικής συμμόρφωσης στους κανονισμούς της φυλακής». Έτσι, η καλή συμπεριφορά για μεγάλο χρονικό διάστημα κρίνεται για κάθε κατηγορούμενο, ανάλογα με το που κανείς διαβιού. Αν είναι ελεύθερος θα αξιολογηθεί η διαγωγή του εντός του κοινωνικού συνόλου και αν είναι κρατούμενος θα κριθεί η διαγωγή του εντός του σωφρονιστικού καταστήματος.

Η θέση αυτή που επέλεξε ο Ποινικός Κώδικας ουσιαστικά εκφράστηκε σποραδικά στη νομολογία μας τα τελευταία χρόνια, στις περιπτώσεις που κρινόταν ότι η διαγωγή του κρατουμένου δεν ήταν η συνήθης, αλλά διακριτή. Αυτό, λοιπόν, θα πρέπει να αποτελεί το βασικό κριτήριο της δικαστικής κρίσης για την αποδοχή ή την απόρριψη της εν λόγω ελαφρυντικής περίπτωσης, η διακριτότητα της συμπεριφοράς. Θεμέλιο της δικαστικής κρίσης για τη διάγνωση της καλής συμπεριφοράς του κατηγορουμένου αποτελεί η διαγωγή του κρατουμένου εντός του σωφρονιστικού καταστήματος. Επομένως, η ύπαρξη πειθαρχικών παραπτώματων (κατά το άρθρο 68 του ΣωφρΚ – Ν. 2776/1999) και η

επιβολή πειθαρχικών ποινών αποτελούν εμπειρικά στοιχεία που θεμελιώνουν τη μη καλή διαγωγή του κρατουμένου. Το γεγονός ότι «καλή» συμπεριφορά του κρατουμένου αποτελεί η νόμιμη συμπεριφορά του εντός της φυλακής έγινε δεκτό από πρόσφατη νομολογία του Ανώτατου Ακυρωτικού. Ειδικότερα, ο ΑΠ, υιοθετώντας τις αντίστοιχες σκέψεις της ΑιτΕκΘΠΚ (σελ 22-23), έκανε δεκτό ότι «Η καλή συμπεριφορά του υπαιτίου για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του, κρίνεται κατά και μετά την κράτησή του, ως δείγμα της αντικειμενικά αξιολογούμενης υποχρέωσής του να συμπεριφέρεται «καλά», δηλαδή νόμιμα. Η καλή συμπεριφορά του καταδικασθέντος για σχετικά μεγάλο διάστημα μετά την πράξη του αξιολογείται ελαφρυντικά «ακόμα και κατά την κράτησή του». Τούτο, κατ' αρχάς, επιβάλλεται από τον ειδικό προληπτικό σκοπό της ποινής κατά της ελευθερίας, αφού η καλή διαγωγή του κρατούμενου αποτελεί θετική ένδειξη για την κοινωνική επανένταξή του και η επιεικέστερη μεταχείρισή του προωθεί το σκοπό αυτό. Η σκέψη ότι ο κρατούμενος δεν είχε αντικειμενικά τις ευκαιρίες ή τα κίνητρα που παρέχει η ελεύθερη διαβίωση να συμπεριφερθεί διαφορετικά, παραβλέπει το γεγονός ότι οι συνθήκες διαβίωσης μέσα στη φυλακή είναι πολύ δύσκολες από ότι έξω από αυτήν». Συνεπώς αρκεί η νόμιμη συμπεριφορά και δεν απαιτείται αυτή να είναι διακριτή εντός της φυλακής. Σε κάθε περίπτωση, ως στοιχεία που μπορούν να αξιολογηθούν – διακριτά- θετικά για τη διαγωγή του κρατουμένου στο κατάστημα κράτησης ή η συμμετοχή του σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, η συμπεριφορά του κρατουμένου κατά τη χορήγηση σε αυτόν τακτικών ή εκπαιδευτικών αδειών, ή η παρακολούθηση προγραμμάτων

απεξάρτησης που διενεργούνται στο σωφρονιστικό σύστημα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα πρέπει να δεχθούμε ότι η απορριπτική κρίση του δικαστηρίου για την αναγνώριση της ελαφρυντικής περίπτωσης της καλής συμπεριφοράς του κατηγορουμένου μετά την πράξη, σύμφωνα με την ισχύουσα διάταξη του άρθρου 84 παρ. 2 ε' ΠΚ, δεν μπορεί να εξαντλείται στο γεγονός ότι ο κατηγορούμενος μετά την πράξη του δεν ζούσε σε ελεύθερο καθεστώς και ήταν έγκλειστος σε κατάσταση κράτησης.

Σύμφωνα με την ΑΠ 174/2021 για να στοιχειοθετηθεί η ελαφρυντική αυτή περίπτωση της μετέπειτα καλής συμπεριφοράς, απαιτείται η μετά την αξιόποινη πράξη καλή συμπεριφορά για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα να εκδηλώνεται είτε υπό καθεστώς απεριόριστης προσωπικής ελευθερίας, είτε ακόμα και κατά την κράτησή του, η αναγνώριση δε της ελαφρυντικής αυτής περιστασεως του άρθρου 84 παρ. 2 εδ. ε' του ΠΚ προϋποθέτει επίκληση και απόδειξη θετικής ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς του υπαιτίου, με κριτήριο τη στάση του μέσου συνετού και νομοταγούς πολίτη, για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την αξιόποινη πράξη, ως αποτέλεσμα πραγματικής επίγνωσης από αυτόν των συνεπειών της πράξης του και σταθερού εναρμονισμού του προς τις επιταγές της έννομης τάξης υπό καθεστώς κοινωνικής διαβίωσης. Η καλή, δηλαδή, συμπεριφορά δεν εννοείται ως παθητικά καλή διαγωγή ή ως μη κακή ή μόνον ως απουσία παραβατικότητας, αλλά πρέπει να περιλαμβάνει και θετική δραστηριότητα του υπαιτίου, η οποία εκδηλώνεται αυτουβούλως και όχι ως αποτέλεσμα φόβου ή καταναγκασμού. Συνεπώς, για το ορισμένο του άνω ισχυρισμού του δράστη, είτε κρατουμένου είτε διαβιούντος υπό καθεστώς ελευθερίας,

δεν αρκεί η επίκληση καλής και συνήθους συμπεριφοράς και δη εργασίας και ομαλής οικογενειακής ζωής και μόνον, αλλά πρέπει να επικαλεσθεί ο κατηγορούμενος πραγματικά περιστατικά θετικά και δηλωτικά της αρμονικής κοινωνικής διαβιώσεώς του επί μακρό χρόνο μετά την τέλεση της πράξεως, από τα οποία να προκύπτει σαφής ηθική μεταστροφή του χαρακτήρα του.

Η ελαφρυντική περίπτωση της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας (αρθ. 84 παρ. 3 ΠΚ). Ο παρών ΠΚ, πέρα από τις αλλαγές που επέφερε στις ήδη καθιερωμένες ελαφρυντικές περιστάσεις και στις οποίες έγινε ήδη λόγος, προέβλεψε ως νέα ελαφρυντική περίπτωση την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η περάτωση της σε βάρος ενός πολίτη ποινικής διαδικασίας εντός εύλογης χρονικής διάρκειας αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της δίκαιης δίκης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Για τη διαπίστωση της παραβίασης της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, το ΕΣΔΑ έχει διαμορφώσει τέσσερα κριτήρια: α) την πολυπλοκότητα της υπόθεσης, β) τη συμπεριφορά του διαδίκου, γ) τη στάση των αρμόδιων αρχών και δ) το διακύβευμα ή η σημασία της υπόθεσης για το διάδικο. Προβληματισμός, τέλος, μπορεί να προκύψει για την ίδια τη φύση της συγκεκριμένης ελαφρυντικής περίπτωσης, στο βαθμό που ο νομοθέτης χρησιμοποιεί το ρήμα «λογίζεται» που παραπέμπει σε πλάσμα δικαίου.

Το ερώτημα που γεννάται από τη ρύθμιση αυτή είναι η σχέση της συγκεκριμένης διάταξης με εκείνη του άρθρου 7 παρ. 3 του Ν. 4239/2014, η

οποία προβλέπει ότι: « κατά την επιμέτρηση της ποινής το αρμόδιο δικαστήριο λαμβάνει υπ' όψιν την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορούμενου. Στη δικαστική απόφαση γίνεται ρητή μνεία με συνοπτική αιτιολογία ότι κατά την επιμέτρηση της ποινής, το δικαστήριο έλαβε υπόψη του την κατά τα άνω υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, γεγονός το οποίο μπορεί μεν να συνιστά, εν όλω ή εν μέρει, δίκαιη ικανοποίηση για την καθυστέρηση της ποινικής διαδικασίας». Ο νομοθέτης φαίνεται ότι δεν υπολόγισε την τελευταία και έτσι υπάρχουν πλέον στο νομικό μας σύστημα δύο διατάξεις που λειτουργούν παράλληλα, οδηγώντας σε διπλή αξιολόγηση του ίδιου στοιχείου, πράγμα που δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί η διάταξη του Ν. 4239/2014 ως σιωπηρά καταργημένη και να εφαρμόζεται η νεότερη και επιεικέστερη για τον κατηγορούμενο διάταξη του άρθρου 84 παρ. 3 ΠΚ.

Λεωνίδας Θ. Νικολόπουλος
Εισαγγελέας Εφετών